

**TEHNIČKA UNAPREĐENJA
NOVATORSTVO U FNR JUGOSLAVIJI
1949-1954.**

Brojevi 1-294

TEHNIČKA UNAPREĐENJA NOVATORSTVO U FNR JUGOSLAVIJI 1949-1954.

Brojevi 1-294

Saša Zdravković, patentni inženjer
Dr Snežana Šarboh, patentni inženjer

Novembar 2024.

Saša Zdravković • Dr Snežana Šarboh

**TEHNIČKA UNAPREĐENJA
NOVATORSTVO U FNR JUGOSLAVIJI
1949-1954.**

Brojevi 1-294

Izdavač
Akademska misao

Priprema za štampu
Boris Popović

Tiraž
300 primeraka

Štampa
Grafoprint, Gornji Milanovac

ISBN 978-86-6200-042-2

Mesto i godina izdanja
Beograd, 2024.

Autorsko delo A-249/2024 deponovano 12. 07. 2024. godine u Zavodu za intelektualnu svojinu, rešenje 9325

Autori: Zdravković Saša,
Šarboh Snežana

Zdravkovic S. & Šarboh S., 2024 © all rights reserved
Zabranjeno kopiranje i umnožavanje bez saglasnosti autora

PREDGOVOR

Nakon višegodišnjeg istraživanja autora, uočeno je da tehničkim unapređenjima, to jest novatorstvu nije bilo posvećeno dovoljno prostora u stručnoj literaturi, niti se neko bavio obradom i prikupljanjem podataka o registrovanim tehničkim unapređenjima u periodu od 1949-1954. godine u FNRJ. Sem registra zavedenih prijava i izdatih rešenja, u savremenoj tehničkoj literaturi tog vremena nigde se ne pominju novatori i njihova tehnička unapređenja, iako se među novatorima nalazi veliki broj kako poznatih, tako i anonimnih stručnjaka iz različitih oblasti tehnike, čiji rad je pokazao dostignuti stepen tehnološkog razvoja tadašnje FNR Jugoslavije. Tokom istraživanja uočen je značajan broj istraživača, doktora nauka, inženjera i stručnjaka raznih struka, koji su razumeli kako na najbolji način mogu da iskoriste tadašnji sistem tehničkih unapređenja, kako bi unapredili svoja preduzeća, institute, fakultete i lokalnu sredinu. Pored toga, primećen je i određeni broj pretvaranja prijava pronalazačkih svedočanstava, prijava modela ili prijava iz registra varija i prijava racionalizacija (racionalizatorskih ideja), koje su sve pretvorene u prijave novatorstva (tehničkih unapređenja), što je vrlo zanimljiv podatak što se tiče tehničkih unapređenja tog doba. U to doba posebno se ističe novator Andreč Karlo sa svojih 12 tehničkih unapređenja, što predstavlja najveći broj i najveću aktivnost kako kod patenata i pronalazačkih svedočanstava tog doba, tako i kod tehničkih unapređenja. Takođe se kao

nosio tehničkih unapređenja pojavljuju i dva preduzeća - „Jugodent” i „Kamenik” - ispred veće grupe novatora u okviru tih preduzeća. Među novatorima koji su prijavili ukupno 294 tehničkih unapređenja, pojavljuju se i žene-novatorke, njih 7 (sedam), koje su uzele učešće u 11 tehničkih unapređenja. Među njima vredni pomenuti ing. Srimčević Matković Zorku iz Šibenika, budući da su nam na međunarodnoj konferenciji neki njeni sugrađani koji su slušali predavanja o tehničkim unapređenjima, sugerisali da su i lično poznavali novatorku, te su izrazili zadovoljstvo što je takva žena još pre sedamdeset godina imala smisla za zaštitu svojih novatorstava. Upravo ovakvo interesovanje javnosti, a naročito tehnički nastrojene javnosti i istraživača, doprinelo je da ova istraživanja budu materijalizovana izdavanjem ove knjige, koje naravno ne bi bilo i bez Arhiva Jugoslavije, a kome se ovom prilikom zahvaljujemo, jer čuvaju nacionalno blago koje se, između ostalog, odnosi na tehnički napredak naše nekadašnje države, kao i istorijsku i arhivsku građu Zavoda za patente. Nadamo se da će ova knjiga pobuditi interesovanja sadašnjih i budućih istraživača iz oblasti tehnike i nauke i da će sačuvati sistematizovanu arhivsku građu o tehničkim unapređenjima tog doba, zabeleženu i istraženu od strane autora. Autorima je bilo veliko zadovoljstvo da ličnim doprinosom i samostalnim radom u svoje slobodno vreme, ostave zabeleženo istraživanje u vidu ove knjige.

Autori

RECENZIJE

RECENZIJA 1

U rukopisu knjige „Tehnička unapređenja novatorstva u FNRJ, 1949-1954, brojevi 1-294, tom 2” predstavljen je veoma detaljno iscrpan i sistematičan pregled bibliografskih svedočanstava o predmetnoj problematici. Rukopis sadrži pregled vrednih bibliografskih podataka i nazive tehničkih unapređenja i firmi u kojima su ostvarena novatorstva, indeks novatora po abecednom redu sa brojevima novatorstava (1-294), odgovarajuće statističke prikaze i u dodatku pregled svih relevantnih zakona u kojima se pominje novatorstvo, zaključak (na srpskom i engleskom jeziku), spisak literature, biografije autora i sadržaj.

U uvodnom delu, posebno je dat veoma koristan rad autora koji je prezentovan na „Kopaoničkoj školi prirodnog prava - Slobodan Perović”, 2023. godine, tom III, 125-135 str, i koji se neposredno odnosi na novatorstvo u našoj zemlji posle II svetskog rata.

Rukopis je napisan jasnim stilom, pri čemu je materija izložena potpuno i sistematično i svakako se može smatrati značajnim doprinosom naučno-stručnoj literaturi.

Konačna ocena rukopisa

Na osnovu navedenog rukopis ove knjige pod nazivom „Tehnička unapređenja novatorstva u FNRJ, 1949-1954, brojevi 1-294, tom 2”, autora Saše Zdravković, dipl. inž. elektrotehnike i dr. Snežane Šarboh, dipl inž. mašinstva, ocenjujem pozitivno i preporučujem za objavljivanje.

Mišljenja sam da podneti rukopis ispunjava neophodno potrebne i dovoljne kriterijume, te sa zadovoljstvom predlažem da ovo naučno-stručno delo bude publikovano.

profesor emeritus Dr. Slobodan Petrović
Redovni profesor Tehnološko-metalurškog Fakulteta,
Univerziteta u Beogradu
Beograd, 26. 04. 2024.

RECENZIJA 2

Rukopis „Tehnička unapređenja - Novatorstvo FNRJ 1949-1954.” autora Saše Zdravkovića i Snežane Šarboh predstavlja izuzetno značajan i temeljno istražen rad koji se bavi tehničkim unapređenjima i novatorstvom u periodu posleratne Jugoslavije. Ovaj rad se ističe ne samo po svojoj sveobuhvatnosti već i po detaljnom prikazu društveno-ekonomskih uslova koji su uticali na razvoj tehničkih inovacija.

Autori su kroz dugogodišnje istraživanje prikupili i sistematizovali podatke o registrovanim tehničkim unapređenjima, pružajući čitaocima uvid u obim i značaj ovih inovacija. Rad se zasniva na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente i Arhivu Jugoslavije, čime je osigurana autentičnost i verodostojnost prikazanih informacija. Ova monografija ne samo da predstavlja izvor vrednih podataka za istraživače već i doprinosi očuvanju nacionalne tehničke baštine.

Jedan od ključnih aspekata ovog rada je način na koji su autori predstavili razvoj tehničkog unapređenja kao posebnog instituta u sistemu zaštite industrijske svojine. Kroz analizu pravnih normi i zakonskih okvira, autori su prikazali kako su tehnička unapređenja bila regulisana i koja je bila njihova uloga u industrijskom razvoju zemlje. Posebno je značajno što su autori ukazali na razliku između pronalazaka i tehničkih unapređenja, čime su jasno definisali pravni status i značaj ovih inovacija.

Analiza arhivske građe pruža detaljan pregled registrovanih tehničkih unapređenja, uključujući i podatke o autorima, njihovim zanimanjima i obla-

stima iz kojih potiču. Autori su uspjeli da identifikuju ključne trendove i obrasce u razvoju tehničkih unapređenja, što je izuzetno korisno za razumevanje tehnološkog napretka Jugoslavije u posleratnom periodu. Takođe, značajan je i podatak o učešću žena u novatorstvu, što osvetljava važnu, ali često zanemarenu, dimenziju tehničkih inovacija tog vremena.

Metodološki pristup rada je primeren i sistematičan, a korišćena literatura i izvori su pažljivo odabrani i adekvatno citirani. Kroz korišćenje različitih izvora, autori su uspjeli da pruže sveobuhvatan i pouzdan prikaz istraživane teme. Njihov rad je strukturiran tako da omogućava lako praćenje i razumevanje predstavljene građe, što je posebno važno za čitaoce koji nisu stručnjaci u oblasti industrijske svojine.

Jedna od glavnih vrednosti ove monografije je njen doprinos razvoju pravne i tehničke nauke, kao i njen potencijal da inspiriše buduća istraživanja u oblasti tehničkih unapređenja i inovacija. Ovaj rad ne samo da dokumentuje istorijski značaj tehničkih unapređenja već i postavlja temelje za dalja istraživanja i analize u ovoj oblasti.

Zaključno, rukopis „Tehnička unapređenja - Novatorstvo FNRJ 1949-1954.” predstavlja izuzetno vredan doprinos nauci i istoriji tehničkih inovacija. Autori su svojim predanim radom uspjeli da osvetle značaj jednog važnog perioda u razvoju tehničkih unapređenja u Jugoslaviji, pružajući sveobuhvatan i detaljan pregled ove teme. Njihov rad je od neprocenjive vrednosti za istraživače, studente i sve zainteresovane za istoriju tehničkih inovacija i industrijskog razvoja.

Dekan prof. dr Vladimir Mladenović
Fakultet tehničkih nauka u Čačku,
Univerzitet u Kragujevcu

RECENZIJA 3

Rukopis „Tehnička unapređenja - Novatorstvo FNRJ 1949-1954.” predstavlja značajan doprinos proučavanju tehničkih unapređenja u posleratnoj Jugoslaviji. Autori, Zdravković Saša i Šarboh Snežana, kroz detaljno istraživanje arhivske građe, nude sveobuhvatan pregled tehničkih inovacija registrovanih u periodu od 1949. do 1954. godine. Ovaj rad popunjava prazninu u stručnoj literaturi, pružajući dragocene informacije i registraciji tehničkih unapređenja u FNRJ.

Autori su koristili obimne izvore, uključujući registar Savezne uprave za pronalazaštvo. Analizirali su ukupno 294 registrovana novatorstva, pružajući uvid u različite aspekte tehničkih unapređenja, kao što su geografska distribucija, broj autora, pol autorstva i vrsta industrije. Ova monografija nije samo izvor podataka već i analitički prikaz društvenih i ekonomskih faktora koji su uticali na razvoj tehničkih unapređenja. Kroz analizu zakonskih okvira i regulatornih mehanizama, autori su osvetlili važnost tehničkih unapređenja u kontekstu industrijskog razvoja Jugoslavije.

Jedan od ključnih aspekata rada je detaljna analiza pravnog statusa tehničkih unapređenja. Autori su prikazali kako su tehnička unapređenja bila regulisana kroz različite zakonske akte, počevši od Zakona o pronalascima i tehničkim usavršavanjima iz 1948. godine, pa sve do zakonskih izmena iz 1960. godine. Ova analiza pruža čitaocima jasan uvid u evoluciju pravnog okvira i značaj tehničkih unapređenja u socijalističkom društvu.

Sa druge strane, jedan od najzanimljivijih nalaza je velika aktivnost novatora kao što je Andreč Karlo, koji je imao 12 registrovanih tehničkih unapređenja. Takođe, evidentno je učešće žena novatorki, što je značajan podatak o rodnoj ravnopravnosti u oblasti tehničkih inovacija tog vremena.

Posebno je značajno što su autori ukazali na razlike između tehničkih unapređenja i drugih oblika industrijske svojine, kao što su pronalasci i pronalazačka svedočanstva. Kroz detaljnu analizu, autori su pokazali kako su tehnička unapređenja doprinela industrijskom razvoju, ali i kako su bila tretirana u pravnom smislu.

Ova distinkcija je od velike važnosti za razumevanje uloge tehničkih inovacija u socijalističkoj ekonomiji.

Autori su, takođe, pružili detaljan pregled društvene i geografske distribucije tehničkih unapređenja. Analizirajući podatke o autorima, njihovim zanimanjima i mestima iz kojih potiču, autori su uspeali da identifikuju ključne centre inovacija i profile inovatora. Ovaj deo rada je posebno vredan jer pruža uvid u strukturu i dinamiku tehničkog stvaralaštva u Jugoslaviji, ukazujući na značaj različitih regiona i profesionalnih grupa u procesu inovacija.

Metodološki pristup rada je rigorozan i temeljit. Autori su koristili širok spektar izvora, uključujući arhivsku građu, zakonske akte i literaturu iz oblasti industrijske svojine. Ova metodološka raznolikost omogućila je autorima da pruže sveobuhvatan i pouzdan prikaz istraživane teme. Struktura rada je logična i jasno organizovana, što olakšava praćenje i razumevanje predstavljene građe.

Jedan od najvećih doprinosa ove monografije je njena sposobnost da poveže pravne, tehničke i društveno-ekonomske aspekte tehničkih unapređenja. Ovaj multidisciplinarni pristup omogućava čitaocima da steknu celovitu sliku o tehničkim inovacijama u posleratnoj Jugoslaviji, pružajući kontekstualni okvir za dalje istraživanje i analizu.

Zaključno, rukopis „Tehnička unapređenja - Novatorstvo FNRJ 1949-1954.” predstavlja dragocen resurs za istraživače i stručnjake u oblasti tehnike i industrijske istorije. Autori su svojim radom osvetlili značaj jednog važnog perioda u razvoju tehničkih unapređenja u Jugoslaviji, pružajući sveobuhvatan i detaljan pregled ove teme. Njihov rad je neprocenjiv resurs za istraživače, akademike i sve zainteresovane za istoriju tehničkih inovacija i industrijskog razvoja. Ova monografija ne samo da dokumentuje istorijski značaj tehničkih unapređenja, već i postavlja temelje za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

doc. dr Aleksandra Dragičević
Poljoprivredni fakultet, Univerzitet u Beogradu

TEHNIČKA UNAPREĐENJA I NJIHOVA PRAVNA ZAŠTITA U NAŠOJ ZEMLJI U PERIODU POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

(Izvor: Šarboh S, Zdravković S; „Tehnička unapređenja i njihova pravna zaštita u našoj zemlji u periodu posle Drugog svetskog rata”, *Zbornik radova 36. Kopaoničke škole prirodnog prava - Slobodan Perović* (ur. Jelena S. Perović Vujačić), Beograd, 2023, tom III, 125-139)

Tehnička unapređenja su po svom stvaralačkom doprinosu najbliža pronalascima, sa kojima dele izvesne zajedničke karakteristike, a pre svega tehničku prirodu. Međutim, za razliku od pronalaska, tehničko unapređenje ne zadovoljava uslove patentibilnosti, jer nije novo ili nema inventivni nivo. Nasuprot tome, dok se za pronalazak ne vrši ispitivanje korisnosti, u slučaju tehničkog unapređenja njegova korisnost je od presudnog značaja. Iz navedenih razloga tehnička unapređenja po pravilu ne predstavljaju predmet industrijske svojine i nisu predmet zakonskih propisa kojima se reguliše zaštita pronalazaka, već je njihovo pitanje prvenstveno regulisano u okviru privrednog i radnog prava. Sledstveno tome, tehničko unapređenje svom autoru ne obezbeđuje isključiva prava koja su karakteristična za prava industrijske svojine. Ipak, uprkos tome, postojao je jedan period kada su tehnička unapređenja bila inkorporirana u patentno zakonodavstvo određenih zemalja uključujući i našu zemlju u posleratnom periodu.

UVOD

Iako u literaturi postoje različite definicije pojma „inovacija” i podele prema njihovoj vrsti, u ovom radu će biti korišćene definicije koje su date u Zakonu o inovacionoj delatnosti¹. Shodno tome, prema odredbama ovog zakona inovacija jeste primena novog ili značajno poboljšanog proizvoda, procesa ili usluge sa

ciljem stvaranja nove dodate vrednosti, i kao takva može biti inovacija proizvoda, inovacija procesa, inovacija organizacije ili marketinška inovacija².

Kao što se vidi iz gore navedenog, postoji više različitih vrsta inovacija, ali samo je izvestan broj njih karakterisan svojom tehničkom prirodom. Među njima posebnu vrstu inovacija predstavljaju tehnološke inovacije, koje obuhvataju posebnu grupu tvorevina koju karakteriše njihova tehnička priroda. Tehnološke inovacije omogućavaju poboljšanje kvaliteta proizvoda, osvajanje novih tržišta, povećanje i obima i fleksibilnosti proizvodnje, smanjenje troškova radne snage, smanjenje potrošnje materijala, energije i štetnog uticaja na životnu okolinu i slično³.

Ovo su samo neki od osnovnih razloga koji ukazuju zašto su tehnološke inovacije neophodne budući da je održanje konkurentne prednosti postalo zajednički imenitelj za sva preduzeća širom sveta i imperativ njihovog opstanka i prosperiteta. Treba posebno istaći da postoje različite vrste tehnoloških inovacija, koje se u zavisnosti od svog stvaralačkog doprinosa nalaze u kategorijama od korisnih ideja, korisnih rešenja, odnosno predloga, preko tehničkih unapređenja, pa sve do pronalazaka⁴.

Tehnička unapređenja su po svom stvaralačkom doprinosu najbliža pronalascima, sa kojima dele izvesne zajedničke karakteristike, a pre svega tehničku prirodu. Naime, poznato je da pronalazak predstavlja novo tehničko rešenje određenog problema koje

¹ Zakon o inovacionoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 129/2021

² Zakon o inovacionoj delatnosti, *Službeni glasnik RS*, br. 129/2021, čl. 2 st. 1 tač. 3-7.

³ Snežana Šarboh, *Upravljanje patentima projektnim konceptom u uslovima međunarodne harmonizacije* (doktorska disertacija), Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, Fakultet za menadžment malih i srednjih preduzeća, Beograd, 2013, 30-33.

⁴ *Ibidem*.

ima inventivni nivo i koje je industrijski primenljivo. Ukoliko zadovoljava navedene uslove, poznate i kao uslovi patentibilnosti, pronalazak može biti zaštićen patentom kao pravom industrijske svojine koje svom nosiocu daje isključiva imovinska prava da spreči svako treće lice da pravi, koristi, odnosno da stavlja u promet zaštićeni pronalazak bez njegove saglasnosti; osim toga on obezbeđuje i odgovarajuća moralna prava pronalazaču⁵.

Sa druge strane tehničko unapređenje takođe predstavlja tehničko rešenje određenog problema koje je industrijski primenljivo. Međutim, za razliku od pronalaska, tehničko unapređenje nije novo ili nema inventivni nivo, što znači da ne zadovoljava gore navedene uslove patentibilnosti. Osim toga, dok se za pronalazak ne vrši ispitivanje korisnosti, u slučaju tehničkog unapređenja njegova korisnost je od presudnog značaja. Naime, tehnička unapređenja kao takva predstavljaju tehnička rešenja kojima se postiže povećanje produktivnosti rada, poboljšanje kvaliteta proizvoda, ušteda materijala, ušteda energije, bolje iskorišćavanje mašina ili instalacija, poboljšanje tehničke kontrole proizvoda, poboljšanje zaštite na radu ili unapređenje životne sredine i slično, što uslovljava korisnost kao svrhu njihove kreacije i primene⁶. Iz navedenih razloga tehnička unapređenja po pravilu ne predstavljaju predmet industrijske svojine. Zbog toga tehnička unapređenja po pravilu nisu predmet zakonskih propisa kojima se reguliše zaštita pronalazaka, već je njihovo pitanje prvenstveno regulisano u okviru privrednog i radnog prava. Sledstveno tome, tehničko unapređenje svom autoru ne obezbeđuje isključiva prava koja su karakteristična za prava industrijske svojine⁷. Ipak, uprkos tome, postojao je jedan period kada su tehnička unapređenja bila inkorporirana u patentno zakonodavstvo određenih zemalja.

ZAŠTITA TEHNIČKIH UNAPREĐENJA U SVETU

Uključivanje odredbi vezanih za zaštitu tehničkih unapređenja u propise koji pripadaju pravu industrijske svojine, konkretno u patentno zakonodavstvo, vezano je za period koji je usledio posle Oktobarske Revolucije u Rusiji, do koje je došlo 1917. godine, i formiranja Saveza Sovjetskih Socijalističkih

Republika (SSSR) 1922. godine. Novo društveno uređenje – socijalizam – koje je zamenilo Rusku imperiju, imalo je dijametralno suprotan odnos prema privatnoj svojini, čiji jedan oblik takođe predstavlja i industrijska svojina. Naime, budući da je socijalizam bio baziran na zajedničkom vlasništvu nad sredstvima za proizvodnju, koje kao takvo ima prednost nad privatnom svojinom, prava industrijske svojine kao isključiva, odnosno monopolska prava bila su u suprotnosti sa osnovnim načelima socijalizma kao takvog⁸.

Iz tih razloga u Sovjetskom Savezu se pristupilo stvaranju novog sistema zaštite industrijske svojine za koji se smatralo da bi bio primereniji izgradnji socijalističkog društva i koje se odvijalo kroz više faza. U prvoj fazi neposredno posle pobede Oktobarske revolucije (1918-1921) već postojeća prava industrijske svojine bila su nacionalizovana; tako je, na primer, bilo koji pronalazak koji bi bio koristan za državu postao državna svojina. U narednoj fazi, u vreme Nove ekonomske politike (1921-1928) došlo je do delimičnog vraćanja privatne svojine u oblasti industrijske svojine, a pre svega nad patentima, uključujući i pravo na iskorišćavanje pronalaska.

Ova faza okončana je Staljinovim preuzimanjem vlasti i ponovnom dominacijom državne nad privatnom svojinom. U oblasti industrijske svojine ona je 1931. godine rezultovala donošenjem „Zakona o pronalascima i tehničkim unapređenjima”, u čijoj preambuli se navodi da davanje isključivih prava pronalazaču za njegove pronalaskе nije u skladu sa aspiracijama pronalazača koji su svesni svog položaja kao graditelja socijalističkog društva, te da je iz ovog razloga neophodno kreirati nove oblike za zaštitu pronalazaka koji će definisati odnose između pronalazača-trudbenika i socijalističkih vlasti tako da budu „u skladu sa ulogom pronalazača kao neposrednog učesnika u izgradnji socijalizma”⁹. Mada nije došlo do ukidanja patenata, pomenutim zakonom je kao glavni oblik zaštite za pronalaskе i formalno uvedeno pronalazačko svedočanstvo.

Pored patenata i pronalazačkih svedočanstava, pomenuti zakon je sadržao i odredbe koje su se odnosile na tehnička unapređenja i racionalizacije¹⁰. Mada je u početku bio ograničen na teritoriju Sovjetskog Saveza, po završetku Drugog svetskog rata ovakav

⁵ *Ibidem*.

⁶ Miodrag Janić, *Industrijska svojina i autorsko pravo*, Novinska ustanova Službeni list SFRJ, Beograd, 1973, 5-20.

⁷ *Ibidem*.

⁸ The Soviet Law of Inventions and Copyright, <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1729&context=flr>, pristupljeno 12.8.2022.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

sistem zaštite pronalazaka i tehničkih unapređenja proširio se na zemlje Istočne Evrope u kojima je došlo do uvođenja socijalističkog uređenja, ali i na neke druge vanevropske zemlje u kojima je takođe bilo uvedeno takvo uređenje. Njegov konačni nestanak i povratak na zakonska rešenja svojstvena kapitalističkom društvenom uređenju i tržišnoj ekonomiji usledio je posle promene društvenog uređenja u bivšim socijalističkim zemljama tokom devedesetih godina dvadesetog veka¹¹.

TEHNIČKA UNAPREĐENJA I NJIHOVA ZAŠTITA U POSLERATNOJ JUGOSLAVIJI

Što se tiče naše zemlje, od donošenja Uredbe o zaštiti industrijske svojine, koja je stupila na snagu 15. novembra 1920. godine, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije: Kraljevina Jugoslavija)¹², pa sve do kraja Drugog svetskog rata, tehnička unapređenja nisu bila uključena u zakonodavstvo u oblasti industrijske svojine.

Međutim, kako je u toku Drugog svetskog rata, uporedo sa borbom protiv okupatora, započela promena društvenog uređenja zemlje iz kraljevine u socijalističku republiku, do čega je konačno došlo 1945. godine proglašavanjem Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ), ovaj zakon više nije bio kompatibilan sa novim društvenim uređenjem zemlje. U periodu između 1945. i 1948. godine FNRJ, kao jedna od novouspostavljenih socijalističkih država u Istočnoj Evropi, blisko je sarađivala sa Sovjetskim Savezom i u mnogim oblastima je sledila teorijska i praktična rešenja koja su se razvila u SSSR-u¹³.

Do ovoga je došlo i u oblasti industrijske svojine, a naročito patentnog prava, što je rezultiralo donošenjem Zakona o pronalascima i tehničkim usavršavanjima¹⁴ 1. decembra 1948. godine. Ovaj zakon je predviđao zaštitu prava kako na pronalasku, tako i na tehnička usavršavanja (odnosno tehnička unapređenja i racionalizatorske predloge). U smislu ovog zakona tehničko unapređenje je nova stvaralačka primena poznatih metoda i pronalazaka na postojeći tehnološki proces koja predstavlja racionalnije reše-

nje određenog tehničkog problema, pri čemu je posebno naglašeno da tehničko unapređenje predstavlja novatorstvo. Iako tehnička unapređenja po svojoj prirodi ne ispunjavaju uslov apsolutne novosti, ipak je bilo predviđeno da se ona smatraju novim ako dotle nisu bila poznata ili primenjivana u određenoj grani privrede, što po svojoj suštini predstavlja jednu vrstu koncepta relativne novosti¹⁵. Pored toga, različita lica u raznim privrednim granama mogla su istovremeno steći pravo na isto tehničko unapređenje, ako su ga stvorila nezavisno, što je u potpunosti u skladu sa karakteristikom tehničkih unapređenja da ona ne obezbeđuju isključiva prava koja su karakteristika prava industrijske svojine.

Prema odredbama ovog zakona bilo je predviđeno da se zaštita prava na tehničko unapređenje potvrđuje izdavanjem diplome o tehničkom unapređenju, takozvane novatorske diplome, čijim dobijanjem se sticao naziv novatora, koji je obavezno upisivan u diplomu zajedno sa ličnim imenom nosioca toga prava, iz čega proizilazi da su moralna prava na tehničko unapređenje pripadala njegovom autoru - novatoru¹⁶.

Međutim, situacija u vezi materijalnih prava bila je drugačija. Naime, izdavanjem diplome o tehničkom unapređenju ono je postajalo opštenarodna imovina i država je time neposredno sticala pravo njegovog iskorišćavanja. Izdavanjem diplome država je preuzimala na sebe staranje o ostvarenju tehničkog unapređenja, dok je njegovom autoru država obezbeđivala naknadu i druge povlastice¹⁷. Sa druge strane, u pogledu obaveza i ovlašćenja za iskorišćavanje tehničkih usavršenja važila su odgovarajuća načela pomenutog zakona propisana za pronalasku za koje se izdaje pronalazačko svedočanstvo¹⁸. To znači da je predviđeno da se visina naknade određuje u zavisnosti od tehničkog značaja i stepena društvene korisnosti tehničkog unapređenja, uštede i drugih korisnih efekata koje primena tehničkog unapređenja proizvodi za narodnu privredu, stepena njegove dovršenosti pronalaska, trajanja njegove primene pronalaska i značaja tehničkog unapređenja za kompleksni privredni plan. Visinu naknade i način njene isplate određivao je nadležni republički, odnosno savezni ministar ili predsednik komiteta, kao

¹¹ *Ibidem*.

¹² Snežana Šarboh, *Patenti Nikole Tesle - ka konačnoj listi*, Muzej Nikole Tesle, Beograd, 2006, 17-18.

¹³ M. Janić, op. cit., 5-20.

¹⁴ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48

¹⁵ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 5-7

¹⁶ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 35

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Snežana Šarboh, Saša Zdravković, „Pronalazačka svedočanstva kao oblik zaštite pronalazaka”, *Pravni život*, br. 11, Tom III, Beograd, 2022, 143-156.

i rukovodeći organ ustanove, preduzeća ili druge jedinice koja je dobila tehničko unapređenje na iskorišćavanje¹⁹. Pravo novatora na tehničko unapređenje nije bilo vremenski ograničeno, ali je moglo prestati da važi usled tehničkog prevazilaženja²⁰. Mada ovo pravo nije moglo biti predmet prenosa na drugog, pravo na naknadu ipak je moglo preći na naslednike novatora²¹.

Postupak za izdavanje diplome o tehničkom unapređenju razlikovao se i od onoga za izdavanje patenta, i od onoga za izdavanje pronalazačkog svedočanstva²². Naime, autor je prijavu tehničkog unapređenja podnosio nadležstvu, ustanovi, preduzeću ili drugoj jedinici čijem delokrugu je ono pripadalo (u nastavku: primalac prijave), pri čemu je prijava podnošena pisano, mada je izuzetno mogla biti podneta i usmeno. Ukoliko je autoru tehničkog unapređenja bila potrebna tehnička i stručna pomoć pri formulisanju prijave, preduzeća, ustanove, biro, laboratorije, naučno-istraživački instituti, opitne stanice, zadružne i druge društvene privredne organizacije bili su dužni da mu takvu pomoć ukažu. Rokovi za ispitivanje podnete prijave iznosili su maksimalno do mesec dana (u slučaju da je prijava podneta ministarstvu), a sam postupak je okončavan prihvatanjem tehničkog unapređenja radi iskorišćavanja, odbijanjem ili preuzimanjem radi daljeg ispitivanja ili eksperimentisanja. U slučaju prihvatanja tehničkog unapređenja diplomu o tehničkom unapređenju izdavalo je nadležstvo, ustanova, preduzeće ili jedinica koja je prijavu primila i ispitala izvodljivost podnetog unapređenja ili predloga, koji su pre izdavanja diplome upućivali rešenje o prihvatanju tehničkog unapređenja zajedno sa njegovim opisom upravi za pronalazaštvo odgovarajuće narodne republike ili Saveznoj upravi za pronalazaštvo. Ukoliko su pomenute uprave imale prigovor u pogledu pravilnosti donetog rešenja, one bi upućivale ceo predmet nadležnom republičkom, odnosno saveznom ministarstvu ili komitetu, koji bi donosio konačno rešenje. Posle prijema potvrdnog mišljenja uprave za pronalazaštvo narodne republike,

odnosno Savezne uprave za pronalazaštvo ili rešenja ministra ili predsednika komiteta kojim se potvrđuje njihovo rešenje o davanju prava na tehničko unapređenje primalac prijave je autoru – podnosiocu prijave izdavao diplomu o tehničkom unapređenju²³.

Nakon raskida sa Sovjetskim Savezom 1948. godine, a u vreme tranzicije FNR Jugoslavije iz državnog socijalizma prema novoj, specifičnoj varijanti socijalističkog uređenja, koju nije karakterisala državna, već društvena svojina nad sredstvima za proizvodnju i stvaranje takozvanog samoupravnog socijalizma, 1960. godine došlo je do usvajanja novog Zakona o patentima i tehničkim unapređenjima²⁴, koji je doneo značajne promene u odnosu na zakon iz 1948. godine²⁵. Prema ovom zakonu patent je zadržan kao jedini oblik zaštite pronalaska, dok su pronalazačka svedočanstva ukinuta, jer se smatralo da pripadaju nasleđu državnog socijalizma i da se kao takva ne uklapaju u novo društveno uređenje²⁶. Nasuprot tome, ovaj zakon je i dalje sadržao odredbe koje se odnose na zaštitu tehničkih unapređenja, ali su one bile prilagođene novonastalom sistemu radničkog samoupravljanja²⁷.

Ovo se pre svega odnosi na činjenicu da autor tehničkog unapređenja rešava pitanja njegovog korišćenja i odgovarajuće naknade neposredno sa organizacijom (prvenstveno privrednom organizacijom), koja koristi to tehničko unapređenje. Naime, ovaj zakon je predviđao da odluku o priznanju prava na naknadu za tehničko unapređenje donosi organ samoupravljanja organizacije, a na zahtev samog autora. U tom cilju pomenuti organ bio je dužan da obrazuje stručnu komisiju koja će ispitati podneti zahtev i pisano podneti nalaz sa svojim predlogom²⁸. U slučaju prihvatanja tehničkog unapređenja visina naknade utvrđivala se ugovorom između autora tehničkog unapređenja i organizacije koja ga je primenjivala, s tim što je pravo na naknadu autoru pripadalo najduže za tri godine primene tehničkog unapređenja²⁹. Međutim, ukoliko bi pomenuti organ doneo odluku kojom odbija da prizna pravo na naknadu, ili u

¹⁹ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 12 i čl. 39-44.

²⁰ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 48.

²¹ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 47.

²² S. Šarboh, S. Zdravković, op. cit., 143-156.

²³ Zakon o pronalascima i tehničkim usavršenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 108/48, čl. 78-83.

²⁴ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60

²⁵ M. Janić, op. cit., 5-20.

²⁶ Stojan Pretnar, *Pronalasci i tehnička unapređenja*, Informator, Zagreb, 1961, 71-79.

²⁷ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60, čl. 1-3 i čl. 82.

²⁸ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60, čl. 83-85.

²⁹ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60, čl. 85-86.

roku od tri meseca od dana podnošenja zahteva ne bi doneo odluku, onda je autor tehničkog unapređenja mogao tražiti da tročlano arbitražno veće odluči o tom zahtevu, pri čemu su autor i organizacija kojoj je podnet zahtev imenovali po jednog člana ovog veća, dok je predsednika veća imenovao okružni privredni sud nadležan prema sedištu organizacije, a koji je inače bio nadležan i za odlučivanje po eventualnoj tužbi za poništaj odluke arbitražnog veća³⁰.

Ovaj zakon takođe je predvideo da su privredne organizacije dužne da donesu pravilnike o tehničkim unapređenjima kojima će bliže regulisati postupak i uslove za ispitivanje i primenjivanje tehničkih unapređenja, kao i za određivanje naknade za ista. Pored toga ovim pravilnicima moglo je biti predviđena i mogućnost ustanovljavanja diplome za lica koja su ostvarila tehničko unapređenje, što nalikuje odgovarajućim odredbama iz prethodnog zakona iz 1948. godine³¹.

Posle punih dvadeset godina važenja ovaj zakon zamenio je Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja³². Iako je samoupravni socijalizam i dalje predstavljao osnovu društveno-ekonomskog uređenja zemlje, novi zakon je imao i nekoliko dodatnih ciljeva čije ostvarivanje je trebao da omogući: podsticaj razvoja savremene domaće tehnologije, proširivanje materijalne osnove udruženog rada, kao i stvaranje uslova za proširivanje tehnološke saradnje sa drugim zemljama na ravnopravnoj osnovi i veće uključivanje u međunarodnu podelu rada u oblasti tehnološkog stvaralaštva³³. Za razliku od prethodnog zakona, ovaj zakon je istovremeno regulisao sva prava industrijske svojine budući da se odnosio i na žigove, modele i uzorke, kao i na oznake porekla.

Prema njegovim odredbama tehničko unapređenje se štitilo se pod uslovima i na način uređenim samoupravnim opštim aktom organizacije udruženog rada ili opštim aktom drugog društvenog pravnog lica³⁴. Problemi koji su se pojavili tokom primene prethodnog zakona naveli su zakonodavca da pokuša da jasnije razgraniči kriterijume za određivanje patentibilnog pronalaska i tehničkog unapređenja,

na šta ukazuje odredba da se tehničkim unapređenjem smatra i rešenje tehničkog problema kome nije priznata zaštita patentom, a što je još više naglašeno odredbom da se tehničko unapređenje ne može zaštititi patentom³⁵. Sa druge strane, radi lakšeg razlikovanja od drugih tvorevina koje imaju tehnički karakter (kao što je, na primer, racionalizacija) propisano je da pod tehničkim unapređenjem se ne smatra rutinsko primenjivanje poznatih tehničkih sredstava i tehnoloških postupaka u procesu rada³⁶.

Autor tehničkog unapređenja bio je dužan da o tehničkom unapređenju pismeno obavesti organizaciju udruženog rada (OUR) u kojoj radi i u kojoj je tehničko unapređenje stvoreno, kao i da uz njega dostavi opis, podatke i crteže potrebne za razumevanje tehničkog unapređenja, kao i predlog za njegovu primenu. Sa druge strane, OUR je bio dužan da u roku od tri meseca od dana prijema obaveštenja o tehničkom unapređenju ispita tehničko unapređenje i da u pismenom obliku obavesti autora da li prihvata predlog tehničkog unapređenja. U slučaju prihvatanja predloga tehničkog unapređenja, OUR je bio dužan da sa njegovom primenom otpočne najkasnije u roku od godinu dana od dana prihvatanja predloga. Ukoliko OUR ne bi prihvatio dostavljeni predlog, onda je autor imao pravo da svoj predlog podnese drugom OUR-u na gore navedeni način. Isto tako, ukoliko bi OUR prihvatio predlog, ali ne bi otpočeo sa njegovom primenom u roku od godinu dana od njegovog prihvatanja, pravo na njegovu primenu sticali su svi OUR-i, ali uz obavezu plaćanja naknade autoru³⁷.

Za razliku od zakona iz 1948. godine, prema kome su evidencije o tehničkim unapređenjima vodile republičke i Savezna uprava za pronalazaštvo, ova obaveza je sada prešla na regionalne privredne komore. U slučaju spora o uslovima i načinu korišćenja tehničkog unapređenja, kao i o visini naknade, odlučivao je nadležni sud udruženog rada³⁸.

Pod uticajem ekonomske krize, kraj osamdesetih godina XX veka u Jugoslaviji doneo je zaokret od samoupravnog socijalizma u pravcu reformi čiji konačni cilj je bio pristupanje zemlje Evropskoj ekonomskoj

³⁰ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60, čl. 88-89.

³¹ Zakon o patentima i tehničkim unapređenjima, *Službeni list FNRJ*, br. 44/60, čl. 95.

³² Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81

³³ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 1.

³⁴ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 2. st. 3 i čl. 159.

³⁵ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 160.

³⁶ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 159.

³⁷ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 161-164.

³⁸ Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 34/81, čl. 165 i čl. 169.

zajednici (EEZ). Jugoslavija se našla na putu tranzicije prema tržišnoj privredi, što je zahtevalo opsežne promene domaćeg zakonodavstva, između ostalog, i u oblasti industrijske svojine. Zbog toga su 1990. godine usvojene Izmene i dopune Zakona o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja iz 1981. godine³⁹ sa ciljem njegovog bar delimičnog prilagođavanja novonastalim okolnostima. Među najznačajnije izmene spadaju uvođenje pojma „preduzeće”, koji se kao alternativa pridružio pojmu „organizacija udruženog rada”, kao i brisanje kompletnog poglavlja IV o samoupravnom određivanju prava na korišćenje pronalazaka stvorenih u udruženom radu⁴⁰.

Uprkos svojoj nekompatibilnosti sa pravima industrijske svojine koja su bila predmet ovog zakona, odredbe o tehničkih unapređenjima su i dalje ostale njegov deo, iako je došlo do njihovih izvesnih izmena. Jedna od njih, do koje je došlo na zahtev brojnih udruženja pronalazača i novatora, odnosi se na preciznije utvrđivanje načina zaštite tehničkog unapređenja, što je ostvareno dodavanjem odredbe da se tehničko unapređenje štiti rešenjem o prihvatanju tehničkog unapređenja⁴¹.

Ovaj zakon je ujedno bio i poslednji koji je posle Drugog svetskog rata u svom nazivu sadržao pojam tehničkog unapređenja. Događaji koji su usledili posle njegovog donošenja, a pre svega raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije koji je usledio 1991. godine, doveli su do toga je on ostao na snazi samo još u novoformiranoj Saveznoj Republici Jugoslaviji, dok su osamostaljene druge bivše jugoslovenske republike donele sopstvene zakone iz oblasti industrijske svojine. Međutim, harmonizacija nacionalnog prava sa međunarodnim standardima u oblasti prava industrijske svojine uslovlila je potrebu za još jednom izmenom važećih zakonskih rešenja. Iz ovih razloga, 1995. godine donet je novi set zakona iz oblasti intelektualne svojine koji je, između ostalog, obuhvatao i Zakon o patentima⁴². U ovom zakonu tehničkim unapređenjima bio je posvećen samo jedan član – član 109⁴³ – koji je predviđao da se na tehničko rešenje koje u pogledu novosti i inventivnog nivoa ne ispunjava uslove patentibilnosti

propisane za pronalazak, a kojim se postiže povećanje produktivnosti rada, poboljšanje kvaliteta proizvoda, ušteda materijala, ušteda energije, bolje iskorišćavanje mašina ili instalacija, poboljšanje tehničke kontrole proizvoda, poboljšanje zaštite i unapređenje životne sredine (odnosno tehničko unapređenje) shodno primenjuju odredbe zakona o pronalascima iz radnog odnosa, s tim što prava autora tehničkog unapređenja traju pet godina od početka primenjivanja.

Ovaj član zakona predstavlja ujedno poslednje pominjanje tehničkog unapređenja u našem pravu industrijske svojine, kome inače po svojoj suštini ni ne pripada. Iako nisu postojale u prvobitnom nacrtu zakona, ove odredbe su naknadno unete na insistiranje udruženja pronalazača i novatora, kojima se na ovaj način ipak izašlo u susret. Konačno, prisustvo odredbi o tehničkim unapređenjima u našim propisima iz oblasti industrijske svojine okončano je donošenjem Zakona o patentima iz 2004. godine⁴⁴, koji više nije sadržao ni jednu odredbu vezanu za tehnička unapređenja, čime je okončano višedecenijsko prisustvo tehničkih unapređenja, dugo čak 56 godine, u našim zakonima iz oblasti industrijske svojine.

ISTRAŽIVANJE TEHNIČKIH UNAPREĐENJA PRIJAVLJENIH SAVEZNOJ UPRAVI ZA PRONALAZAŠTVO

Rezultati višegodišnjeg prikupljanja podataka o tehničkim unapređenjima, odnosno novatorstvima (sprovedenog u periodu 2020-2023. godine)⁴⁵ pokazali su da su u periodu između 1949-1954. godine u Registru novatorstva Savezne uprave za pronalazaštvo (dalje: Uprava) bila upisana ukupno 294 registrovana novatorstva. Inače, podnošenje zahteva za registraciju novatorstava započelo je već 1949. godine, dakle odmah nakon donošenja Zakona iz 1948. godine, a završilo se zaključno sa 1954. godinom, kada su podnete poslednje prijave za registraciju novatorstva. Za razliku od patenata i pronalazačkih svedočanstava, registrovana novatorstva nisu objavljivana, već su samo upisivana u pomenuti registar odmah po pristizanju u Upravu.

³⁹ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 3/90

⁴⁰ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 3/90, čl. 1 i čl. 27.

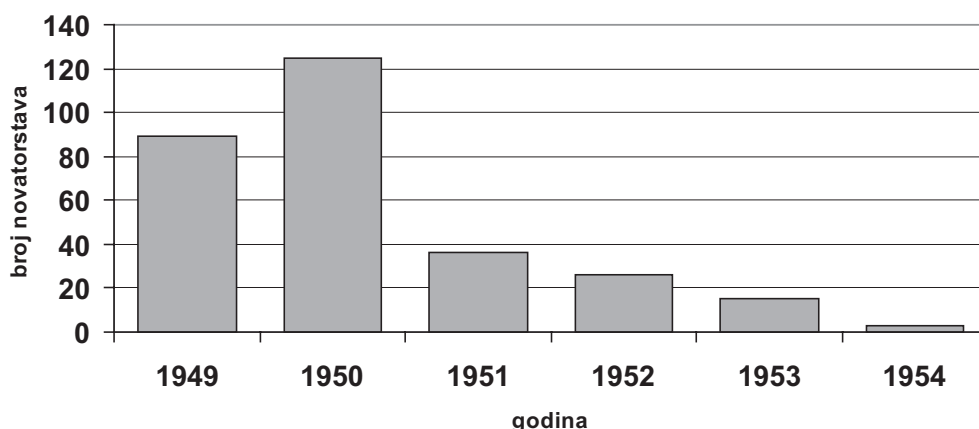
⁴¹ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja, *Službeni list SFRJ*, br. 3/90, čl. 69.

⁴² Zakon o patentima, *Službeni list SRJ*, br. 15/95

⁴³ Zakon o patentima, *Službeni list SRJ*, br. 15/95, čl. 109.

⁴⁴ Zakon o patentima, *Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 32/2004

⁴⁵ Istraživanje je sprovedeno na arhivskoj građi Saveznog zavoda za patente (1921-1988) koja se čuva u Arhivu Jugoslavije u Beogradu.

Slika 1 – broj novatorstava po godini u periodu 1949-1954.

Prve dve godine od uvođenja ovog sistema za registraciju novatorstava karakteriše veliki broj prijava – 89 novatorstava u 1949. godini i 125 novatorstava u 1950. godini. Međutim, u naredne četiri godine usledio je nagli pad broja prijava – od 36 novatorstava u 1951. godini, preko 26 novatorstava u 1952. godini i 15 novatorstava u 1953. godini, do samo 3 novatorstva prijavljena Saveznoj upravi za pronalazaštvo u 1954. godini. Broj novatorstava po odgovarajućoj godini grafički je prikazan na slici 1.

Zanimanja podnosilaca koja su navedena u registru novatorstva bila su raznovrsna, a uključivala su, između ostalih, i sledeća: profesor doktor, inženjer, hemičar, stolar, doktor, tokar-majstor i limarski majstor. Od toga najveći broj činili su inženjeri (njih 86), od kojih je najviše bilo inženjera elektrotehnike i mašinskih inženjera, dok se pored njih pojavljuju i doktori nauka (16) sa svojim tehničkim unapređenjima, kao i određeni broj magistara nauka (6), iz čega proizilazi da je među autorima novatorstava bilo ukupno 108 eksperata iz različitih oblasti tehnike.

Takođe je zanimljiv i podatak da je većina novatorstava imala samo jednog autora (ukupno 235), što čini čak 80% od ukupnog broja, dok je broj novatorstava sa dva autora znatno manji (ukupno 39, odnosno 13%), kao i broj novatorstava sa tri ili više autora (ukupno 20, odnosno 7%). Među registrovanim novatorstvima postojalo je čak i jedno sa šest autora, što je ujedno i najveći broj autora koji su radili zajedno na jednom novatorstvu.

Najveći broj registrovanih novatorstava pripadao je sledećim oblastima tehnike: telefonija, elektrotehnika, mašinstvo, farmacija, hemija, građevinarstvo, rudarstvo, saobraćaj, stomatologija, grejanje, železnice, štamparstvo i poljoprivreda.

Sa druge strane, najveći broj tehničkih unapređenja (tj. novatorstava) potekao je iz sledećih republika:

Srbija (133), Hrvatska (81), Slovenija (51), Bosna i Hercegovina (17) i tako dalje.

U novatorstvu učešće je uzeo i određeni broj žena – ukupno 7 - doprinoseći mu svojim ostvarenim tehničkim unapređenjima. Od ukupno 294 novatorstva, žene su učestvovala u ukupno 11 novatorstava, što iznosi samo 3,74% od njihovog ukupnog broja. Novatorstva čiji su autori bile žene odnosila su se na oblast hemije, farmacije, tekstila i proizvoda od gume i linoleuma.

Pored toga, treba istaći da je postojala i mogućnost pretvaranja dokumentacije podnete za novatorstvo u neku drugu vrstu prijave. Tako je npr. utvrđeno postojanje slučajeva pretvaranja novatorstava u tehnička unapređenja i obratno, zatim iz varijacije u novatorstvo, iz novatorstva u pronalazačka svedočanstva i obratno, racionalizatorstva u novatorstvo i drugo, što jasno ukazuje na određenu fleksibilnost procedura njihove registracije, sa jedne strane, kao i na specifičnost tadašnjeg koncepta industrijske svojine, prema kome su u nju, pored pronalazaka, bila uključena tehnička unapređenja i racionalizacije, sa druge strane.

Ukoliko se analizira broj tehničkih unapređenja prema gradovima iz kojih potiču autori i/ili preduzeća u kojima su radili, uočava se da je najveći broj potekao iz Beograda (ukupno 82), potom iz Zagreba (35), zatim Maribora (18), Rijeke (13), Novog Sada (11), Pule (9), Ljubljane (8), Jesenica (8), potom Osijeka, Zemuna, Sarajeva, Pančeva, Splita, Zenice, Niša, Skoplja, itd.

Postojao je i jedan mali broj tehničkih unapređenja – ukupno 2 - za koja nisu bila navedena imena novatora, već samo preduzeća u kojima su oni bili zaposleni.

Prijave za registraciju novatorstava prvenstveno su podnosila preduzeća u kojima su novatori radili ili su pak prijave podnošene preko ministarstava

koja su imala odgovarajuće nadležnosti. Međutim, u određenom broju slučajeva prijave su podneli sami novatori. Po broju registrovanih novatorstava najviše su istakle pojedine fabrike lekova (24 novatorstva), pojedine tvornice električnih strojeva (14 novatorstava), izvestan broj železara (7 novatorstava), zatim i fabrike aviona (6 novatorstava) i drugi. Kada se uzme u obzir broj tehničkih unapređenja prijavljenih preko ministarstava, uočava se da ih je najviše podneto preko sledećih: Ministarstvo teške industrije (16), Ministarstvo pošte (13), Ministarstvo železnica (12), Ministarstvo elektroprivrede (11), Generalna direkcija crne metalurgije (8), Ministarstvo lake industrije (6), Ministarstvo građevina (5), itd.

Takođe, postojao je i određeni broj poverljivih tehničkih unapređenja, koja su upisana bez naziva tehničkog unapređenja, kao npr. 1949. godine (ukupno 4) i 1952. (1), što čini ukupno pet.

Zanimljivo je i da su postojala i tehnička unapređenja sa dva naziva novatorstva. Otkrivena su ukupno tri takva tehnička unapređenja, kao što su mašinski alati u poljoprivredi i zatim projekti u topionicama, kao i plutinizirani gumeni ulošci i ploče za obuču.

Novatorstva nisu bila zavedena pod registarskim brojevima, već pod rednim brojem i uz navođenje

godine u kojoj su upisana u registar prijava tehničkih unapređenja. Interesantno je da određeni broj novatora bio iz naučno-istraživačkih institucija i preduzeća koja su imala sopstvena odeljenja za istraživanje i razvoj, što se može videti na osnovu njihovih zvanja, titula i rezultata stvorenih tehničkih unapređenja kojima su obeležili razdoblje u kome su radili i stvarali, nakon Drugog svetskog rata.

Sprovedeno istraživanje u cilju prikupljanja podataka o tehničkim unapređenjima u FNR Jugoslaviji predstavlja verovatno prvi pokušaj da se sistematizuje postojeća arhivska građa sa ciljem da se identifikuju sva novatorstva registrovana kod Savezne uprave za pronalazaštvo. Sistematizacija je izvršena na osnovu njihovih naziva i drugih sačuvanih bibliografskih podataka. Međutim, nepostojanje objavljenih opisa tehničkih unapređenja, koji su neophodni za njihovo otkrivanje u tehničkom smislu, onemogućava njihovo uključivanje u nacionalnu bazu podataka, kao i u inostrane baze patentnih dokumenata. Iz ovog razloga prikupljeni podaci o tehničkim unapređenjima prvenstveno imaju ulogu dodatnog izvora za praćenje razvoja industrije, nauke i tehnike, kao i inovacione politike u FNR Jugoslaviji u periodu između 1949. i 1954. godine.⁴⁶

⁴⁶ U tekst objavljen u „Zborniku radova 36. Kopaoničke škole prirodnog prava - Slobodan Perović” su unete izmene i dopune manjeg obima.